

Det kongelige olje- og energidepartement

Hamar, 26.09.2019

Deres ref:

Vår ref: Sak. nr. 18/1223 - 18
 Saksbeh. Arne Magnus Hekne Tlf. 91148643

Svar på høring- Nasjonal ramme for vindkraft

Vi viser til høring av nasjonal ramme for vindkraft, med frist for uttalelse 1. oktober.

Fylkestinget behandlet sak 41/19 i møte den 19.9.2019.

Vedlagt ligger kopi av saksprotokoll og saksutredning.

Det ble fattet følgende vedtak i saken:

Vedtak:

1. Fylkestinget i Hedmark mener Olje- og energidepartementets vurdering og negative konklusjon i Kvitvola-saken må tillegges vesentlig vekt og ha overføringsverdi i forhold til det pågående analysearbeidet for det nye området nord i Hedmark.
2. Fylkestinget mener at det foreslåtte området vil være i strid med de vedtatte regionale føringene for vindkraft på følgende punkter:
 - Det bør ikke etableres vindkraftanlegg som har direkte påvirkning på det sentrale fjellmassivet i Sør-Norge (f.eks. Dovrefjell, Rondane/Sølnkletten, Forollhogna, hvor det også er utarbeidet regionale planer for villrein,) eller i andre fjellområder
 - Det bør ikke etableres vindkraftanlegg som har direkte påvirkning på større særlig verdifulle landskapsområder (f.eks. Femundsmarka, Finnskogen).
 - Det bør ikke etableres vindkraftanlegg som har betydelig påvirkning på spesielt verdifulle kulturlandskap, kulturmiljø og kultur(landskap)minneområder (f.eks. Vingelen, Stange Vestbygd)

Fylkesdirektøren

BESØK: Parkgata 64, Hamar POST: Pb. 4404, Bedriftssenteret, 2325 HAMAR
TELEFON: 62 54 40 00 E-POST: postmottak@hedmark.org ORG.NR: 942 116 217

www.hedmark.org

- Det bør ikke etableres vindkraftanlegg som har betydelig påvirkning på særlig viktige friluftsområder (regionalt og lokalt)
 - Det må vurderes om vindkraftanlegg kan lokaliseres nær større turist- og reiselivsdestinasjoner, jf. uheldige konsekvenser for reiselivet
3. Fylkestinget er av den oppfatning at friluftslivet (inkl. jakt og fiske) med tilhørende næringsvirksomhet vil rammes svært negativt ved en eventuell utbygging av vindkraft i dette området. Ser man en eventuell utbygging i en større sammenheng, utover det direkte berørte området, vil utøvelsen av friluftsliv bli visuelt påvirket i et meget stort område, inkludert flere nasjonalparker. Utbygging vil redusere omfanget av inngrepsfrie områder, både direkte og indirekte, som igjen vil redusere friluftslivsopplevelsen for de som foretrekker «urørte» områder.
 4. Innenfor det foreslåtte området i Hedmark finnes et stort antall automatisk fredete kulturminner og kulturarv som er beskyttet gjennom regionale planer og kommuneplaner. Disse har et mangfold og tidsdybde som gjør dem til unike kulturmiljø, og som fylkestinget mener må skånes for tekniske inngrep. Fylkestinget mener også at kulturminnenes store opplevelsverdi og potensial for bruk i næringsutviklingsøyemed gjør at det er særlig viktig å ivareta disse kulturminneverdiene.
 5. Fylkestinget mener at en eventuell vindkraftutbygging i området vil komme i konflikt med formålet for vassdragsvern i de vernede vassdragene Trysil-Femundselva, Mistra og Undsetåa.
 6. Fylkestinget mener at en videre vindkraftutbygging i Hedmark ut over det som allerede er konsesjonsbehandlet ikke er aktuelt, hverken i det foreslåtte nye analyseområdet eller andre ikke utredede områder. Hedmark har nå tatt sin del av ansvaret for etablering av miljøvennlig energi i form av vindkraftanlegg, og bevaring og bærekraftig bruk av de naturgitte og kulturskapte verdiene må nå vektlegges. Fylkestinget ser derfor heller ikke behovet for noen nasjonal ramme for vindkraft.
 7. Fylkestinget er opptatt av at kommunenes synspunkter bør tillegges særlig vekt ved departementets fastsettelse av nasjonal ramme. Videre vil synspunkter vedrørende fellesinteresser i lokalsamfunnet måtte tillegges stor vekt da de må bære alle ulemper, men i liten grad får nytte av godene.
 8. Hedmark Fylkesting krever at nasjonal rammeplan for vindkraft behandles i Stortinget.

Med vennlig hilsen

Erlend Myking
fylkessjef
Samferdsel, kulturminner og plan

Arne Magnus Hekne
miljørådgiver

HEDMARK
FYLKESKOMMUNE

Dette dokumentet er elektronisk godkjent og sendes uten signatur.

Kopi til:

Saksprotokoll

Utvalg: Fylkestinget
Møtedato: 19.09.2019
Sak: 41/19

Resultat: Innstilling m/tillegg vedtatt

Arkivsak: 18/1223

Tittel: Saksprotokoll - Svar på høring - Nasjonal ramme for vindkraft

Behandling:

Saksordfører gjorde oppmerksom på at det i pkt. 5 i komiteens innstilling skal stå Trysil-Femundselva.

Per Martin Sandtrøen (Sp) og Bjørnar Tollan Jordet (SV) fremmet forslag på nytt punkt 8: Hedmark Fylkesting krever at nasjonal rammeplan for vindkraft behandles i Stortinget.

Votering:

Komiteens innstilling ble vedtatt med 30 mot 1 stemme.

Tilleggsforslaget fremmet av Sandtrøen og Tollan Jordet enstemmig vedtatt.

Vedtak:

1. Fylkestinget i Hedmark mener Olje- og energidepartementets vurdering og negative konklusjon i Kvitvola-saken må tillegges vesentlig vekt og ha overføringsverdi i forhold til det pågående analysearbeidet for det nye området nord i Hedmark.
2. Fylkestinget mener at det foreslåtte området vil være i strid med de vedtatte regionale føringene for vindkraft på følgende punkter:
 - Det bør ikke etableres vindkraftanlegg som har direkte påvirkning på det sentrale fjellmassivet i Sør-Norge (f.eks. Dovrefjell, Rondane/Sølnkletten, Forollhogna, hvor det også er utarbeidet regionale planer for villrein,) eller i andre fjellområder
 - Det bør ikke etableres vindkraftanlegg som har direkte påvirkning på større særlig verdifulle landskapsområder (f.eks. Femundsmarka, Finnskogen).
 - Det bør ikke etableres vindkraftanlegg som har betydelig påvirkning på spesielt verdifulle kulturlandskap, kulturmiljø og kultur(landskap)minneområder (f.eks. Vingelen, Stange Vestbygd)

- Det bør ikke etableres vindkraftanlegg som har betydelig påvirkning på særlig viktige friluftsområder (regionalt og lokalt)
 - Det må vurderes om vindkraftanlegg kan lokaliseres nær større turist- og reiselivsdestinasjoner, jf. uheldige konsekvenser for reiselivet
3. Fylkestinget er av den oppfatning at friluftslivet (inkl. jakt og fiske) med tilhørende næringsvirksomhet vil rammes svært negativt ved en eventuell utbygging av vindkraft i dette området. Ser man en eventuell utbygging i en større sammenheng, utover det direkte berørte området, vil utøvelsen av friluftsliv bli visuelt påvirket i et meget stort område, inkludert flere nasjonalparker. Utbygging vil redusere omfanget av inngrepsfrie områder, både direkte og indirekte, som igjen vil redusere friluftslivsoplevelsen for de som foretrekker «urørte» områder.
 4. Innenfor det foreslåtte området i Hedmark finnes et stort antall automatisk fredete kulturminner og kulturarv som er beskyttet gjennom regionale planer og kommuneplaner. Disse har et mangfold og tidsdybde som gjør dem til unike kulturmiljø, og som fylkestinget mener må skånes for tekniske inngrep. Fylkestinget mener også at kulturminnenes store opplevelsesverdi og potensial for bruk i næringsutviklingsøyemed gjør at det er særlig viktig å ivareta disse kulturminneverdiene.
 5. Fylkestinget mener at en eventuell vindkraftutbygging i området vil komme i konflikt med formålet for vassdragsvern i de vernede vassdragene Trysil-Femundselva, Mistra og Undsetåa.
 6. Fylkestinget mener at en videre vindkraftutbygging i Hedmark ut over det som allerede er konsesjonsbehandlet ikke er aktuelt, hverken i det foreslåtte nye analyseområdet eller andre ikke utredede områder. Hedmark har nå tatt sin del av ansvaret for etablering av miljøvennlig energi i form av vindkraftanlegg, og bevaring og bærekraftig bruk av de naturgitte og kulturskapte verdiene må nå vektlegges. Fylkestinget ser derfor heller ikke behovet for noen nasjonal ramme for vindkraft.
 7. Fylkestinget er opptatt av at kommunenes synspunkter bør tillegges særlig vekt ved departementets fastsettelse av nasjonal ramme. Videre vil synspunkter vedrørende fellesinteresser i lokalsamfunnet måtte tillegges stor vekt da de må bære alle ulempene, men i liten grad får nytte av godene.
 8. Hedmark Fylkesting krever at nasjonal rammeplan for vindkraft behandles i Stortinget.

Dette dokumentet er elektronisk godkjent.

Saknr. 18/1223-14

Saksbehandler:
Arne Magnus Hekne

Svar på høring- Nasjonal ramme for vindkraft

Innstilling til vedtak:

1. Fylkestinget i Hedmark mener Olje- og energidepartementets vurdering og negative konklusjon i Kvitvola-saken må tillegges vesentlig vekt og ha overføringsverdi i forhold til det pågående analysearbeidet for det nye området nord i Hedmark.
2. Fylkestinget mener at det foreslåtte området vil være i strid med de vedtatte regionale føringene for vindkraft på følgende punkter:
 - Det bør ikke etableres vindkraftanlegg som har direkte påvirkning på det sentrale fjellmassivet i Sør-Norge (f.eks. Dovrefjell, Rondane/Sølnkletten, Forollhogna, hvor det også er utarbeidet regionale planer for villrein,) eller i andre fjellområder
 - Det bør ikke etableres vindkraftanlegg som har direkte påvirkning på større særlig verdifulle landskapsområder (f.eks. Femundsmarka, Finnskogen).
 - Det bør ikke etableres vindkraftanlegg som har betydelig påvirkning på spesielt verdifulle kulturlandskap, kulturmiljø og kultur(landskap)minneområder (f.eks. Vingelen, Stange Vestbygd)
 - Det bør ikke etableres vindkraftanlegg som har betydelig påvirkning på særlig viktige friluftsområder (regionalt og lokalt)
 - Det må vurderes om vindkraftanlegg kan lokaliseres nær større turist- og reiselivsdestinasjoner, jf. uheldige konsekvenser for reiselivet
3. Fylkestinget er av den oppfatning at friluftslivet (inkl. jakt og fiske) med tilhørende næringsvirksomhet vil rammes svært negativt ved en eventuell utbygging av vindkraft i dette området. Ser man en eventuell utbygging i en større sammenheng, utover det direkte berørte området, vil utøvelsen av friluftsliv bli visuelt påvirket i et meget stort område, inkludert flere nasjonalparker. Utbygging vil redusere omfanget av inngrepsfrie områder, både direkte og indirekte, som igjen vil redusere friluftslivsopplevelsen for de som foretrekker «urørte» områder.

4. Innenfor det foreslåtte området i Hedmark finnes et stort antall automatisk fredete kulturminner og kulturarv som er beskyttet gjennom regionale planer og kommuneplaner. Disse har et mangfold og tidsdybde som gjør dem til unike kulturmiljø, og som fylkestinget mener må skånes for tekniske inngrep. Fylkestinget mener også at kulturminnenes store opplevelsesverdi og potensial for bruk i næringsutviklingsøyemed gjør at det er særlig viktig å ivareta disse kulturminneverdiene.
5. Fylkestinget mener at en eventuell vindkraftutbygging i området vil komme i konflikt med formålet for vassdragsvern i de vernede vassdragene Trysilelva, Mistra og Undsetåa.
6. Fylkestinget mener at en videre vindkraftutbygging i Hedmark ut over det som allerede er konsesjonsbehandlet ikke er aktuelt, hverken i det foreslåtte nye analyseområdet eller andre ikke utredede områder. Hedmark har nå tatt sin del av ansvaret for etablering av miljøvennlig energi i form av vindkraftanlegg, og bevaring og bærekraftig bruk av de naturgitte og kulturskapte verdiene må nå vektlegges. Fylkestinget ser derfor heller ikke behovet for noen nasjonal ramme for vindkraft.
7. Fylkestinget er opptatt av at kommunenes synspunkter bør tillegges særlig vekt ved departementets fastsettelse av nasjonal ramme. Videre vil synspunkter vedrørende fellesinteresser i lokalsamfunnet måtte tillegges stor vekt da de må bære alle ulempene, men i liten grad får nytte av godene.

Vedlegg:

- Høringsbrev- Nasjonal ramme for vindkraft

Hamar, 11.07.2019

Per-Gunnar Sveen
fylkesrådsleder

Dette dokumentet er elektronisk godkjent.

Saksutredning

Svar på høring- Nasjonal ramme for vindkraft

Sammendrag

Olje- og energidepartementet ga i brev av 9. februar 2017 Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) i oppdrag å lede et arbeid med å lage forslag til en nasjonal ramme for vindkraft på land. NVEs faglige forslag foreligger nå i form av en rapport datert 1. april 2019. Forslaget inneholder et samlet kunnskapsgrunnlag om virkninger av vindkraft på land og et kart med forslag til det NVE mener er de mest egnede områdene for lokalisering av ny vindkraft. Rammen skal bidra til økt forutsigbarhet, en mer effektiv konsesjonsbehandling og demping av konflikter.

I NVEs forslag er det pekt ut 13 områder som direktoratet mener er de mest egnede for vindkraft på land i Norge. Det opplyses i høringsbrevet at innenfor de utpekte områdene vil det være områder som ikke egner seg for vindkraft på grunn av konflikt med viktige interesser, eller som følge av mindre gode vindressurser. NVE har lagt vekt på å unngå konflikter med viktige naturområder, og tatt betydelige hensyn til aktuelle tema, for eksempel friluftsliv, støy, fugle- og dyreliv, kulturminner og reindrift.

Et av områdene som NVE peker på som aktuelle for vindkraft ligger nord i Hedmark, nærmere bestemt mellom Tyllidalen i vest og Femunden i øst, Sjølen landskapsvernområde i sør og Øversjødalen/Hodalen i nord, i kommunene Tolga, Os, Tynset, Engerdal og Rendal. Området er av NVE beskrevet som et område med veldig gode produksjonsforhold for vindkraft, fordi det finnes flere store arealer med lave produksjonskostnader.

Olje- og energidepartementet vil legge til rette for god lokal og regional medvirkning og har derfor sendt forslag til nasjonal ramme for vindkraft ut på høring med høringsfrist 1. oktober. Departementet ønsker innspill til NVEs forslag til nasjonal ramme og til om det bør fastsettes en nasjonal ramme for vindkraft i Norge.

I hht. høringsdokumentene har det utpekte analyseområdet nord i Hedmark veldig gode produksjonsforhold for vindkraft. På kort sikt er det lite kapasitet i nettet til å tilknytte ny kraftproduksjon, men på lengre sikt kan kapasiteten bli bedre. Mye ny vindkraft vil imidlertid kreve betydelige nettinvesteringer lokalt. I området er det samtidig viktige miljø- og samfunnsinteresser, blant annet knyttet til fugl, villrein, friluftsliv, kulturhistoriske landskap og ikke-samisk reindrift. I høringsdokumentene framholdes det at det er lagt vekt på å unngå konflikter med viktige naturområder, og tatt betydelige hensyn til aktuelle tema, for eksempel friluftsliv, støy, fugle- og dyreliv, kulturminner og reindrift når forslaget ble lagt fram. Det er også skrevet at ved annen vektlegging av produksjonsforhold, villrein, fugl og kulturlandskap kan grensene justeres ytterligere. Fylkestinget er av den oppfatning at de negative konsekvensene for dyre- og fugleliv, kulturlandskap, friluftsliv, utøvelse av jakt og fiske og annet utmarksbasert næringsliv er så store at hele området må tas ut av nasjonal ramme for vindkraft.

Fylkestinget mener at det vises en mangelfull vektlegging av naturgitte og kulturskapte verdier, når en ser det nye forslaget til område for vindkraft i forhold til Olje- og energidepartementets endelige avslag på konsesjonssøknaden for vindkraftverk på Kvitvola i Engerdal. I brevet av 29.06.2015 begrunnet Olje- og energidepartementet avslaget med at departementet ut fra en helhetsvurdering mente at de samlede skader og ulemper overskrider fordelene med etablering av vindkraftverket, og at grunnlaget for å gi konsesjon etter energiloven § 3-1 dermed ikke er til stede. Departementet viste bl.a. til de store ulempene for landskap og friluftsliv, samt negative virkninger for kulturminner og kulturmiljø og for

reiselivsnæringen. Også for naturmangfoldet fant departementet at Kvitvola vil ha negative virkninger. Det samme gjaldt også Forsvarets interesser. Fylkestinget mener at det er akkurat de samme forholdene som gjelder for foreslåtte område nord i Hedmark, og mener med det at Departementets vurdering og negative konklusjon i Kvitvola-saken må tillegges vesentlig vekt og ha overføringsverdi i forhold til dette.

Fylkestinget mener også at det foreslåtte området vil være i strid med de regionale føringene for vindkraft på alle vesentlige punkter, og ser ut fra dette en etablering av vindkraftanlegg i dette området som uaktuell.

Fylkestinget mener at en videre vindkraftutbygging i Hedmark ut over det som allerede er konsesjonsbehandlet ikke er aktuelt, hverken i det foreslåtte nye analyseområdet eller andre ikke utredede områder. Hedmark har nå tatt sin del av ansvaret for etablering av miljøvennlig energi i form av vindkraftanlegg, og bevaring og bærekraftig bruk av de naturgitte og kulturskapte verdiene må nå prioriteres. Fylkestinget ser derfor heller ikke behovet for noen nasjonal ramme for vindkraft.

Fylkestinget er opptatt av at kommunenes synspunkter må tillegges særlig vekt ved departementets fastsettelse av nasjonal ramme. Videre vil synspunkter vedrørende fellesinteresser i lokal-samfunnet måtte tillegges stor vekt da de må bære alle ulempene, men i liten grad får nytte av godene.

Innledning og bakgrunn

Olje- og energidepartementet ga i brev av 9. februar 2017 Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) i oppdrag å lede et arbeid med å lage forslag til en nasjonal ramme for vindkraft på land. NVEs faglige forslag foreligger nå i form av en rapport datert 1. april 2019. Forslaget inneholder et samlet kunnskapsgrunnlag om virkninger av vindkraft på land og et kart med forslag til det NVE mener er de mest egnede områdene for lokalisering av ny vindkraft. Rammen skal bidra til økt forutsigbarhet, en mer effektiv konsesjonsbehandling og demping av konflikter.

Arbeidet med en nasjonal ramme for vindkraft følger opp omtalen i energimeldingen (Meld. St. 25 (2015-2016)) som Stortinget sluttet seg til våren 2016 (Innst. 401 S (2015-2016)). I energimeldingen heter det bl.a. at *"regjeringen vil legge til rette for en langsiktig utvikling av lønnsom vindkraft i Norge"*, og at *"Olje- og energidepartementet vil utarbeide en nasjonal ramme for konsesjonsbehandling av vindkraft på land"*.

I NVEs forslag er det pekt ut 13 områder som direktoratet mener er de mest egnede for vindkraft på land i Norge. Det opplyses i høringsbrevet at innenfor de utpekte områdene vil det være områder som ikke egner seg for vindkraft på grunn av konflikt med viktige interesser, eller som følge av mindre gode vindressurser. NVE har lagt vekt på å unngå konflikter med viktige naturområder, og tatt hensyn til aktuelle tema, for eksempel friluftsliv, støy, fugle- og dyreliv, kulturminner og reindrift.

Et av områdene som NVE peker på som aktuelle for vindkraft ligger nord i Hedmark, nærmere bestemt mellom Tyllidalen i vest og Femunden i øst, Sølen landskapsvernområde i sør og Øversjødalen/Hodalen i nord, i kommunene Tolga, Os, Tynset, Engerdal og Rendal. Området er av NVE beskrevet som et område med veldig gode produksjonsforhold for vindkraft, fordi det finnes flere store arealer med lave produksjonskostnader.

Olje- og energidepartementet vil legge til rette for god lokal og regional medvirkning og har derfor sendt forslag til nasjonal ramme for vindkraft ut på høring med høringsfrist 1. oktober. Departementet ønsker innspill til NVEs forslag til nasjonal ramme og til om det bør fastsettes en nasjonal ramme for vindkraft i

Norge. Departementet vil gjennomgå NVEs forslag og høringsuttalelsene før det tas endelig stilling til politikken for vindkraft på land.

Saksopplysninger – fakta

Om forslag til Nasjonal ramme for vindkraft

Gjennom Nasjonal ramme for vindkraft har NVE levert et faglig råd til OED. De 13 områdene som er utpekt er beskrevet som de mest egnede områdene for vindkraft, basert på overordnede analyser om områders relative egnethet. Det presiseres i dokumentet at det kreves omfattende konsekvensutredninger for å ta endelig stilling til om et område er egnet for vindkraft, og at rammen ikke skal forstås som en plan for hvor det skal bygges vindkraft i framtida. Forslaget inneholder et samlet kunnskapsgrunnlag om virkninger av vindkraft på land og et kart med forslag til det NVE mener er de mest egnede områdene for lokalisering av ny vindkraft. Rammen skal bidra til økt forutsigbarhet, en mer effektiv konsesjonsbehandling og demping av konflikter.

Det er Olje- og energidepartementet som nå har sendt forslag til nasjonal ramme for vindkraft ut på høring med høringsfrist 1. oktober. Departementet ønsker innspill til NVEs forslag til nasjonal ramme og til om det bør fastsettes en nasjonal ramme for vindkraft i Norge.

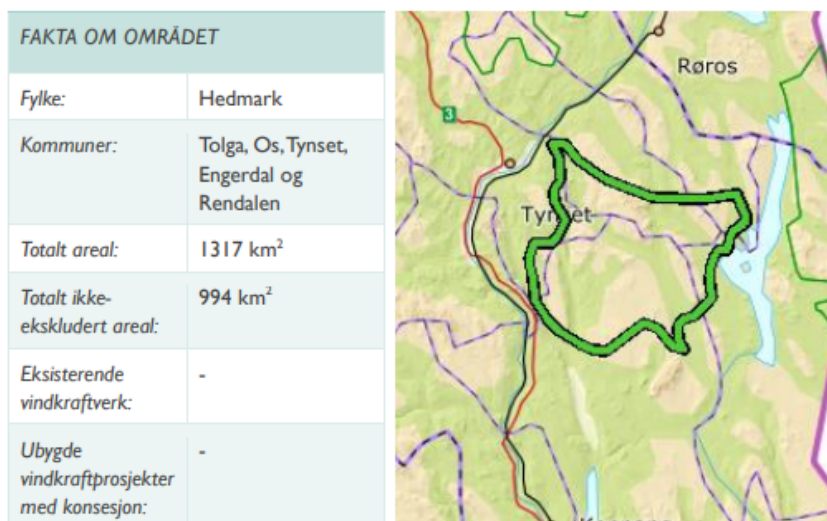
NVE har gjennom arbeidet med nasjonal ramme for vindkraft etablert et kunnskapsgrunnlag om virkninger av vindkraft. Det er publisert 21 temarapporter basert på en gjennomgang av norsk og internasjonal litteratur, erfaringer fra konsesjonsbehandling av vindkraftsaker og fra vindkraftverk i drift. Nasjonale fagmyndigheter og andre kunnskapsmiljøer innenfor de ulike temaene har deltatt i utarbeidelsen av rapportene. Dette er den mest omfattende kunnskapsgrunnlaget som har vært gjort av miljø- og samfunnsvirkninger av vindkraftverk i Norge.

NVEs forslag er rettet inn mot fremtidige utbygginger av vindkraft. Det er allerede gitt konsesjon til nesten 23 TWh vindkraft i Norge. Av dette er i dag rundt 10 TWh i drift eller under utbygging. I Hedmark er det fra før gitt tre konsesjoner til utbygging av vindkraft, Raskiftet, Kjølberget og Sognkjølen/Engerfjellet. Raskiftet er bygget og satt i drift, Kjølberget er under bygging, mens Sognkjølen/Engerfjellet ikke er påbegynt.

Det er ikke angitt noen form for overslag over hvor mye en utbygging av vindkraft i dette området vil gi av lokal verdiskapning og inntekter for kommunene, da det ikke er spesifisert noe omfang av utbyggingen. Dette vil fremkomme av en eventuell konsesjonssøknad.

Foreslått område i Hedmark

Det er foreslått at et område i Hedmark er av de mest egnede områdene for ny vindkraft i Norge (figur 1). Området ligger i nord i fylket, mellom Femunden og Tyllidalen. Området er beskrevet å ha veldig gode produksjonsforhold for vindkraft, med sammenhengende arealer og lite bebyggelse. Samtidig er det på kort sikt lite kapasitet på transmisjonsnettet, noe som vil kreve betydelige anleggstiltak og nettinvesteringer lokalt. Det er viktige miljø- og samfunnsinteresser knyttet til området.

Figur 1: Faktaopplysninger og kart over området i Hedmark.

NVE har underveis i arbeidet med forslaget innhentet innspill fra Miljødirektoratet angående fugl og villrein, fra fylkesmannen i Trøndelag angående ikke-samisk reindrift, fra Riksantikvaren angående landskap og kulturminner, og fra Forsvaret som kan få påvirkninger på en av sine radarer, uten at de har hensyntatt etatenes kommentarer fullt ut. I forslaget står det at slike hensyn må ivaretas ved en eventuell konsesjonsbehandling.

Innenfor området som er vist i figur 1, er det imidlertid noen eksklusjoner som ikke regnes som del av området (naturreserver og daler med lite vind, samt områder med bebyggelse og skredfare). Ytterligere eksklusjoner må tas som del av en eventuell konsesjonsbehandling. Det er også skrevet at ved annen vektlegging av produksjonsforhold, villrein, fugl og kulturlandskap kan grensene justeres ytterligere.

Vurderinger

Generelt

Hedmark har betydelige naturressurser. Fylket har store ikke utnyttede vann-, landbruks- og vindressurser, og fylkeskommunen ønsker å stimulere til økt utbygging av fornybar energi i fylket. I Energi- og klimaplan for Hedmark (vedtatt i Hedmark fylkesting 29.09.2009) tas det til orde for at fylkets fornybare energiproduksjon bør dobles innen 2030 fra et nivå på om lag 3 twh. En satsing på utslippsfri fornybar energi er viktig for næringsutvikling og for å opprettholde og videreutvikle livskraftige samfunn. Klimagassutslipp er vår tids største miljøutfordring, og fornybar energi er et viktig bidrag til å løse klimautfordringen. Fornybar energiproduksjon har imidlertid både positive og negative virkninger for miljø og lokalsamfunn. Natur- og kulturlandskap gir gode muligheter for friluftsliv og bokvalitet, og er viktig for attraktivitet og som grunnlag for en positiv befolkningsutvikling. Det er derfor viktig at naturressursene utnyttes på en fremtidsrettet og bærekraftig måte som har positive eller akseptable effekter for naturmangfold og andre viktige miljøverdier, herunder kulturminner.

Staten har som mål å tilrettelegge for økt utbygging av miljøvennlig vindkraft, og Norge har naturgitte forutsetninger for at vindkraft skal kunne være et viktig bidrag til produksjon av fornybar energi. Vindkraftanlegg er imidlertid arealkrevende og dominerende, og kommer ofte i konflikt med andre viktige hensyn.

De senere årene er det lagt fram planer for flere vindkraftprosjekter i Hedmark. Dette har resultert i tre konsesjoner til utbygging av vindkraft, Raskiftet, Kjølberget og Sognkjølen/Engerfjellet. Raskiftet er bygget og satt i drift, Kjølberget er under bygging, mens Sognkjølen/Engerfjellet ikke er påbegynt.

Antall og omfang av de vindkraftprosjektene som har vært til utredning og konsesjonsbehandling, aktualiserte i 2013 spørsmålet om vurdering av samlet virkning for Hedmark, og innen utgangen av året ble dokumentet «Regionale føringer for behandling av vindkraftsaker i Hedmark» vedtatt. Formålet med dette dokumentet var å bidra til at den regionale behandlingen av vindkraftsaker ble knyttet opp mot helhetlige og langsiktige vurderinger. Selv om dokumentet ikke har status som regional plan, gir det uttrykk for Hedmarks regionalpolitiske føringer for håndtering av vindkraftsaker i fylket. Dokumentet gir konkrete retningslinjer for hvilke temaer som er viktige å vurdere i forbindelse med vindkraftsaker, både i forhold til det enkelte området og i forhold til sumeffekten av vindkraftsaker i Hedmark.

Følgende forhold ble pekt på som vesentlige i forbindelse med utredning av mulige framtidige vindkraftanlegg i Hedmark:

Samlet virkning av mange anlegg

Når utredningsprogrammene fastsettes og konsesjonssøknadene behandles, behandles hvert anlegg for seg. Utredningene beskriver konsekvenser for det enkelte anlegg. Når mange store anlegg sees isolert fra hverandre, er det ett meget vesentlig poeng som blir vanskelig å vurdere: de samlede virkningene for Hedmark som helhet eller for større områder enn de som konsekvensvurderes ved behandlingene av det enkelte tiltak.

Betydning og verdi i spesielle områder

Et annet spørsmål er om det er bestemte områder i Hedmark som vurderes å være av slik verdi eller betydning at de bør skjermes for inngrep som vindkraftverk. I forhold til dette kan det være særlig relevant å vurdere vindkraftverkernes påvirkning på vesentlig større avstand enn det som vurderes i konsekvensutredningenes synlighetskart. Videre vil synspunkter vedrørende fellesinteresser i lokal-samfunnet måtte tillegges stor vekt da de må bære alle ulempene, men i liten grad får nytte av godene.

«Tak»

I tillegg er det et aktuelt spørsmål om det skal foreslås et tak for hvor mange vindkraftanlegg som bør tillates etablert i Hedmark, eventuelt et tak knyttet til hvor stor kraftproduksjon som bør tillates gjennom etablering av vindkraftverk. Det kan da være aktuelt å se på regjeringens samlede ambisjoner for fornybar energiproduksjon innen 2020 og bryte dette ned på anleggstype og en teoretisk forholdsmessig andel for Hedmark.

Som konklusjon ble følgende føringer lagt til grunn for vurdering av områder som bør unntas for vindkraftanlegg:

-Det bør ikke etableres vindkraftanlegg som har direkte påvirkning på det sentrale fjellmassivet i Sør-Norge (f.eks. Dovrefjell, Rondane/Sølnkletten, Forollhogna, hvor det også er utarbeidet regionale planer for villrein,) eller i andre fjellområder

-Det bør ikke etableres vindkraftanlegg som har direkte påvirkning på større særlig verdifulle landskapsområder (f.eks. Femundsmarka, Finnskogen).

-Det bør ikke etableres vindkraftanlegg som har betydelig påvirkning på spesielt verdifulle kulturlandskap og kulturminneområder (f.eks. Vingelen, Stange Vestbygd)

-Det bør ikke etableres vindkraftanlegg som har betydelig påvirkning på særlig viktige friluftsområder (regionalt og lokalt)

-Det må vurderes om vindkraftanlegg kan lokaliseres nær større turist- og reiselivsdestinasjoner, jf. uheldige konsekvenser for reiselivet

Fylkesrådet mener at det foreslåtte området nord i Hedmark vil være i strid med de regionale føringene for vindkraft på alle vesentlige punkter.

Friluftsliv, jakt og fiske

Området som er foreslått er et naturområde med dels urørt preg og med liten grad av tilrettelegging for friluftsliv. Det er noen veier inn i området som forenkler adkomsten, blant annet inn til Spekedalen, Raudsjødalen og fra Øversjødalen. DNT har to selvbetjente hytter i området, Raudsjødalen og Ellefs plass, med merkede stier fra Brydalen, Hodalen og Øversjødalen. Padling fra Spekedalessætra til Sølensjøen er populært, det samme er vandring med topptur til Elgspiggen som mål både sommer og vinter. Utover dette er området mye brukt til vanlige friluftslivsaktiviteter i lettgått turterreng, der folk søker fred og ro og utøver jakt og fiske. Om vinteren er området godt egnet for fjellskiløping og toppturer. Fylkesrådet er av den oppfatning at friluftslivet med tilhørende næringsvirksomhet vil rammes svært negativt ved en evt. utbygging av vindkraft i dette området.

Lettere tilgjengelighet ved utbygging av adkomstveier til vindkraftverk kan øke friluftslivsferdselen (Faggrunnlag-Friluftsliv MD Rapport M-1308 2019), men samtidig vil området endre karakter slik at det blir mindre attraktivt for folk som søker relativt urørte området med lite tilrettelegging. Områder med god tilrettelegging og fjellområder med veier har man mye av i Innlandet og tilbudet til den type friluftsliv er godt dekket. Fylkesrådet mener derfor at argumentet om lettere tilgjengelighet ikke kan tillegges vesentlig vekt for dette området, da nettopp det urørte, men allikevel det lett tilgjengelige og det lett farbare er en vesentlig del av attraksjonen.

Rendalen og Engerdal kommuner har kartlagt friluftslivsområder (Verdsettingsmetode M98-2013) og det foreslåtte området for vindkraft berører kategorien «svært viktige friluftslivsområder». Området bærer preg av store områder uten tilrettelegging. En utbygging av vindkraft vil redusere andelen urørt natur og i stor grad redusere tilgangen til store områder uten tilrettelegging.

Området som er foreslått til vindkraft er veldig godt synlig fra store områder rundt, med Sølennmassivet, Elgspiggen og Sålekinna som ikoner i landskapet. Uten at dette er visualisert i dokumentet som er på høring, vet vi at store områder med ellers urørt natur og få synlige tekniske inngrep vil bli visuelt forringet av vindmøller i det foreslåtte området. Vindmøllene vil bli synlige fra nasjonalparker som Femund, Forollhogna og Rondane, og kan slik sett ha påvirkning på verneformålet.

Miljødirektoratet og Fylkesmannsembetet har tidligere spilt inn hensynet til fugl, villrein og ikke-samisk reindrift. Andre arter som ikke er på lister over truede eller sårbare er ikke nevnt i dokumentet. Fylkesrådet mener at det må sees på et helhetlig bilde av dyre- og fuglelivet i området og hva slags funksjon området har for biologisk mangfold generelt, ikke bare for truede arter. De jaktbare artenes leveområder er viktig å ivareta, både for lokale bestanders eksistens og for produksjonen av et høstbart overskudd. Jakt som fritidsaktivitet er viktig for næringslivet i disse områdene, og for rekreasjon for både lokalbefolkning og tilreisende. En etablering av vindkraft i det foreslåtte området vil forringe disse verdiene i meget stor grad, også utenfor selve vindkraftparken.

Verneplan for vassdrag

Fylkesrådet kan ikke se at Verneplan for vassdrag er nevnt i dokumentet som er sendt på høring. Nesten hele området som er foreslått i nasjonal ramme for vindkraft omfattes av nedbørsfeltene til de vernede vassdragene *Trysilva*, *Mistra* og *Undsetåa*. Formålet med vassdragsvernet er blant annet hensynet til naturlandskap, kulturlandskap og friluftsliv. Vi kan lese at det gjennom hele verneplanarbeidet er blitt presisert at vassdrag som er vernet mot kraftutbygging også må behandles med varsomhet når det

gjelder andre typer inngrep. I forarbeidene til verneplanene for vassdrag er det poengtert at skal verneplanenes intensjoner oppnås, er det imidlertid viktig at det ikke foretas andre tiltak som kan gripe inn i de vernede vassdrag og som reduserer områdenes verneverdi. Fylkesrådet viser til rikspolitiske retningslinjer for vernede vassdrag, FOR av 10.11.1994, nr. 1001. I retningslinjene omfatter begrepet landskapsbilde (jf. pkt 3a) både naturlandskap og kulturlandskap. Videre er det skrevet at også forekomster/områder av særlig betydning for landskapsbilde eller for friluftsliv vil utgjøre deler av vassdragets verneverdi. Det er et mål å gi disse områdene spesielt god beskyttelse (jf. pkt 3d). Områdene omkring de vernede vassdragene nord i Hedmark er urørte naturlandskap og viktige kulturlandskap som helhet sammen med vassdragene utgjør veldig attraktive friluftslivsområder. Fylkesrådet mener at en eventuell vindkraftutbygging i området vil komme i konflikt med formålet for vassdragsvern i alle nevnte vernede vassdrag i området.

Kulturvern

Når det gjelder kulturminner er det stor forekomst av både automatisk fredete- og nyere tids kulturminner innenfor det foreslått området med randsoner. Av registreringer i nasjonal kulturminnedatabase «Askeladden» finnes det flest automatisk fredete kulturminner. Det finnes imidlertid dokumentasjon på, og lokal kunnskap om, forekomster av langt flere kulturminner og kulturminnekategorier i analyseområdet enn de som finnes i «Askeladden».

Kulturminnene som er registrert i området har et sjeldent stort mangfold i fjellmiljø og kulturminnenes tidsdybde strekker seg over minst 8 000 år. Her kan nevnes steinalderboplasser ved sjøer og vassdrag, gravfelt og enkeltliggende gravminner i fjell- og skogsmiljø, Av utmarksrelaterte kulturminner er mangfoldet spesielt stort. Eksempler er kullgroper og jernutvinningsanlegg som vitner om en storstilt jernproduksjon spesielt i vikingtid og middelalder som går ut over lokalt behov.

Det er spesielt stor forekomst av fangstgroper i området. Så langt er det kjent om lag 2000 fangstgroper som er fordelt på ulike anlegg. Det er også stor forekomst av kullmiler av reismiletype, hvorav de fleste nok ble anlagt for produksjon av kull for gruvevirksomheten ved Røros Bergstad. Analyseområdet grenser mot Circumferensen for Røros Bergstad, som er en del av verdensarven og dermed beskyttet av UNESCO. Det er også forekomst av gamle vegfar, og det finnes både skriftlige kilder og fysiske levninger som vitner om samiske tilhold i området. I den forbindelse påminnes det om at samiske kulturminner som er fra 1917 og eldre også er automatisk fredet.

Det er mange setergrender som ligger spredt innenfor analyseområdet og Nord- Europas eldste setermeieri ligger i Raudsjødalen. Norges største innlandsfiskevær, Fiskevollen som i dag består av 59 bevaringsverdige bygninger samt arkeologiske kulturminner ligger i eller like inntil det foreslåtte området. Fiskevollen ved Sølensjøen er et unikt kulturmiljø knyttet til næringsfiske i Sølensjøen. Området har stor tidsdybde og det har vært menneskelig aktivitet i området siden steinalder. I Fylkesdelplan for vern og bruk av kulturminner og kulturmiljøer er Fiskevollen utpekt som ett av de fremste kulturminnene som denne delen av Hedmark har. Samlet sett utgjør de nevnte kulturminnekategoriene m.fl. et stort unikt kulturmiljø hvor utmarksressursutnyttelse gjennom tusenvis av år gjenspeiles i form av fysiske levninger som ligger spredt i landskapet. Fylkesrådet mener at formidlingsverdien som ligger i dette urørte naturområdet og det homogene kulturmiljøet er meget stor og at denne verdien vil bli vesentlig forringet ved utbygging av vindkraft.

Noen av de største fangstanleggene for elg og villrein vi kjenner til i Norge ligger i dette området, hvorav et anlegg bestående av flere hundre groper som går fra Orvdalen, gjennom Storlegda setergrend og langt innover i Spekedalen utgjør det største kjente. De store og mindre fangstanleggene er intensjonelt anlagt i terrenget i et system av anlegg slik at de har sperret trekkveiene for elg og villrein over store sammenhengende areal i tidligere tider. Landskapet har vært avgjørende for hvor trekkene har gått og dermed dannet grunnlaget for valg av plassering av fangstanleggene. Fangsten har vært av et omfang som

går langt ut over lokalt behov. Fangsten og driften av anleggene har derfor mest sannsynlig vært organisert av stormenn, og fangstprodukter som huder og gevir i tillegg til kjøtt har blitt «eksportert». Funn fra utgravingsprosjekter i middelalderbyene i Sør-Norge, Sverige og til og med i Nord-Tyskland støtter dette. Den ekstensive utnyttelsen av utmarksressursene i dette området ga grunnlaget for velstanden som førte til framveksten av et maktsenter i Bergset-området i jernalderen. Kulturminnene på fjellet henger dermed sammen med de mange kulturminnene og de rike funnene som er gjort i Bergset-området.

Deler av området har i dag laserskanningsdata og det er observert en hel del automatisk fredete kulturminner som enda ikke er registrert. I tillegg finnes det lokal kunnskap om en rekke kulturminner som enda ikke er kartfestet. Det er dermed store areal hvor vi har dokumentasjon på ytterligere stor forekomst av kulturminner i området. Det gjelder både automatisk fredete- og kulturminner fra nyere tid. Disse kulturminnene omfatter også mange forskjellige kulturminnekategorier som gir kulturmiljøet ytterligere stort mangfold og tidsdybde og dermed også øker verneverdien.

Innenfor det foreslåtte området er det et såkalt «KULA-område» (Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse) som omfatter kulturminneforekomsten ved og rundt Elgspiggen, Spekedalen og Orvdalen. Det er innhentet uttalelse fra Riksantikvaren i NVEs rapport og ifølge den har Riksantikvaren foreslått at dette KULA-området skal ekskluderes og ikke berøres av utbygging. Riksantikvaren har basert sin uttalelse på grunnlag av de kulturminnene som på uttalestidspunktet var lagt inn i Askeladden. Fylkeskommunen sitter imidlertid på kunnskap om at det er forekomst av et langt større antall automatisk fredete kulturminner både innenfor og utenfor det utvalgte KULA-landskapet. Fylkesrådet mener derfor at konsekvensene for kulturminneverdiene ved utbygging vil være betydelig større enn det Riksantikvarens uttalelse gir inntrykk av.

Figur 2: Grov oversikt over ansamlinger av registrerte automatisk fredete kulturminner i analyseområdet. Polygon er viktige kulturminneområder/kulturmiljø, mens linjer markerer fangstanlegg

Det er stor lokal interesse for kulturminner i området, noe som bidrar til folks identitetsfølelse. Det er derfor også stort engasjement for formidling og vern og av kulturminnene i området. I senere år har man tillegg blitt oppmerksom på hvilket potensiale tilrettelegging og formidling av kulturminnene/kulturmiljøene i området har i forhold til verdiskaping i næringsvirksomhet- og reiselivssammenheng. I dag ligger kulturminnene i stor grad i sitt opprinnelige miljø i et landskap som i hovedsak er uberørt av større skjemmende inngrep som er gjort i moderne tid. Fylkesrådet mener at vindkraftutbygging i området vil forringe opplevelsesverdien av kulturminnene/kulturmiljøene betraktelig og gjøre kulturmiljøet nærmest verdiløst i forhold til dagens situasjon. Fylkesrådet mener derfor også at en utbygging vil kunne ødelegge for næringsutvikling basert på kulturminneopplevelser.

Mange av kulturminnene/kulturmiljøene med størst formidlingspotensial ligger langt fra dagens bebyggelse, men er likevel relativt lett tilgjengelige da de ikke ligger langt fra de allerede etablerte ferdselsårene inne på fjellvidda med randsoner. Fylkesrådet mener derfor at tilgjengelighet til kulturminneopplevelser i området allerede i dag er tilstrekkelig for eventuelt å øke besøkstall inn i området uten at det bygges ytterligere atkomster.

Oppsummert

I hht. høringsdokumentene har det utpekte analyseområdet nord i Hedmark veldig gode produksjonsforhold for vindkraft. På kort sikt er det lite kapasitet i nettet til å tilknytte ny kraftproduksjon, men på lengre sikt kan kapasiteten bli bedre. Mye ny vindkraft vil imidlertid kreve betydelige

nettinvesteringer lokalt. I området er det samtidig viktige miljø- og samfunnsinteresser, blant annet knyttet til fugl, villrein, friluftsliv, kulturhistoriske landskap og ikke-samisk reindrift. I høringsdokumentene framholdes det at det er lagt vekt på å unngå konflikter med viktige naturområder, og tatt betydelige hensyn til aktuelle tema, for eksempel friluftsliv, støy, fugle- og dyreliv, kulturminner og reindrift når forslaget ble lagt fram. Det er også skrevet at ved annen vektlegging av produksjonsforhold, villrein, fugl og kulturlandskap kan grensene justeres ytterligere. Fylkesrådet er av den oppfatning at de negative konsekvensene for dyre- og fugleliv, kulturlandskap, friluftsliv, utøvelse av jakt og fiske og annet utmarksbasert næringsliv er så store at hele området må tas ut av nasjonal ramme for vindkraft.

Fylkesrådet mener at det vises en mangelfull vektlegging av naturgitte og kulturskapte verdier, når en ser det nye forslaget til område for vindkraft i forhold til Olje- og energidepartementets endelige avslag på konsesjonssøknaden for vindkraftverk på Kvitvola i Engerdal. I brevet av 29.06.2015 begrunnet Olje- og energidepartementet avslaget med at departementet ut fra en helhetsvurdering mente at de samlede skader og ulemper overskrider fordelene med etablering av vindkraftverket, og at grunnlaget for å gi konsesjon etter energiloven § 3-1 dermed ikke er til stede. Departementet viste bl.a. til de store ulempene for landskap og friluftsliv, samt negative virkninger for kulturminner og kulturmiljø og for reiselivsnæringen. Også for naturmangfoldet fant departementet at Kvitvola vil ha negative virkninger. Det samme gjaldt også Forsvarets interesser. Fylkesrådet mener at det er akkurat de samme forholdene som gjelder for foreslåtte område nord i Hedmark, og mener med det at Departementets vurdering og negative konklusjon i Kvitvola-saken må tillegges vesentlig vekt og ha overføringsverdi i forhold til dette.

Fylkesrådet i Hedmark mener Departementets vurdering og negative konklusjon i Kvitvola-saken må tillegges vesentlig vekt og ha overføringsverdi i forhold til det pågående analysearbeidet for området nord i Hedmark.

Fylkesrådet mener også at det foreslåtte området vil være i strid med de regionale føringene for vindkraft på alle vesentlige punkter, og ser ut fra dette en etablering av vindkraftanlegg i dette området som uaktuell.

Fylkesrådet mener ut fra det overstående at en videre vindkraftutbygging i Hedmark ut over det som allerede er konsesjonsbehandlet ikke er aktuelt, hverken i det foreslåtte nye analyseområdet eller andre ikke utredede områder. Hedmark har nå tatt sin del av ansvaret for etablering av miljøvennlig energi i form av vindkraftanlegg, og bevaring og bærekraftig bruk av de naturgitte og kulturskapte verdiene må nå prioriteres.

Fylkesrådet er opptatt av at kommunenes synspunkter må tillegges særlig vekt ved departementets fastsettelse av nasjonal ramme. Videre vil synspunkter vedrørende fellesinteresser i lokal-samfunnet måtte tillegges stor vekt da de må bære alle ulempene, men i liten grad får nytte av godene.

Konklusjon

Fylkesrådet i Hedmark mener Olje- og energidepartementets vurdering og negative konklusjon i Kvitvola-saken må tillegges vesentlig vekt og ha overføringsverdi i forhold til det pågående analysearbeidet for det nye området nord i Hedmark.

Fylkesrådet mener at det foreslåtte området vil være i strid med de vedtatte regionale føringene for vindkraft på følgende punkter:

- Det bør ikke etableres vindkraftanlegg som har direkte påvirkning på det sentrale fjellmassivet i Sør-Norge (f.eks. Dovrefjell, Rondane/Sølnkletten, Forollhogna, hvor det også er utarbeidet regionale planer for villrein,) eller i andre fjellområder

- Det bør ikke etableres vindkraftanlegg som har direkte påvirkning på større særlig verdifulle landskapsområder (f.eks. Femundsmarka, Finnskogen).
- Det bør ikke etableres vindkraftanlegg som har betydelig påvirkning på spesielt verdifulle kulturlandskap, kulturmiljø og kultur(landskap)minneområder (f.eks. Vingelen, Stange Vestbygd)
- Det bør ikke etableres vindkraftanlegg som har betydelig påvirkning på særlig viktige friluftsområder (regionalt og lokalt)
- Det må vurderes om vindkraftanlegg kan lokaliseres nær større turist- og reiselivsdestinasjoner, jf. uheldige konsekvenser for reiselivet

Fylkesrådet er av den oppfatning at friluftslivet (inkl. jakt og fiske) med tilhørende næringsvirksomhet vil rammes svært negativt ved en eventuell utbygging av vindkraft i dette området. Ser man en eventuell utbygging i en større sammenheng, utover det direkte berørte området, vil utøvelsen av friluftsliv bli visuelt påvirket i et meget stort område, inkludert flere nasjonalparker. Utbygging vil redusere omfanget av inngrepsfrie områder, både direkte og indirekte, som igjen vil redusere friluftslivsopplevelsen for de som foretrekker «urørte» områder.

Fylkesrådet mener at en eventuell vindkraftutbygging i området vil komme i konflikt med formålet for vassdragsvern i de vernede vassdragene Trysilelva, Mistra og Undsetåa.

Innenfor det foreslåtte området i Hedmark finnes et stort antall automatisk fredete kulturminner og kulturarv som er beskyttet gjennom regionale planer og kommuneplaner. Disse har et mangfold og tidsdybde som gjør dem til unike kulturmiljø, og som Fylkesrådet mener må skånes for tekniske inngrep. Fylkesrådet mener også at kulturminnenes store opplevelsesverdi og potensial for bruk i næringsutviklingsøyemed gjør at det er særlig viktig å ivareta disse kulturminneverdiene.

Fylkesrådet mener at en videre vindkraftutbygging i Hedmark ut over det som allerede er konsesjonsbehandlet ikke er aktuelt, hverken i det foreslåtte nye analyseområdet eller andre ikke utredede områder. Hedmark har nå tatt sin del av ansvaret for etablering av miljøvennlig energi i form av vindkraftanlegg, og bevaring og bærekraftig bruk av de naturgitte og kulturskapte verdiene må nå vektlegges. Fylkesrådet ser derfor heller ikke behovet for noen nasjonal ramme for vindkraft.

Fylkesrådet er opptatt av at kommunenes synspunkter bør tillegges særlig vekt ved departementets fastsettelse av nasjonal ramme. Videre vil synspunkter vedrørende fellesinteresser i lokalsamfunnet måtte tillegges stor vekt da de må bære alle ulempene, men i liten grad får nytte av godene.